

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Людмили Іванівни Коткової

“Ідіолект Володимира Винниченка: лексико-фразеологічні та стилістичні складники” (Ніжин, 2017 – 247 с.),

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Питання мовотворчості українських літературних митців – ідеолектні й ідіостильові особливості – належать до провідних і фундаментальних у лінгвостилістиці. Адже саме семантика концептів, оформленість її структури та конфігурація семантичного поля засвідчують стан, характер і результати пізнання людиною / соціумом позамовної дійсності; через семантику зримо постає вербалізована картина світу. Тому пошуки прийомів вивчення, опису окремих сегментів лексико-фразеологічної системи, їхньої стилістичної реалізації з метою репрезентації лінгвального художнього коду не втрачають своєї актуальності.

XX століття марковане трансформацією гносеологічних та морально-етичних концептів, що позначилося на семантико-стилістичних процесах, які реалізувалися в художньому мовомисленні письменників модерного напрямку, яскравим представником якого є Володимир Винниченко.

Лінгвостилістичні студії ніколи не належали до простих. Особливо складно описувати лексико-фразеологічні одиниці конотовані, обтяжені додатковими семами, смислами, часто не до кінця структурованими, інколи фузійними. Л. І. Коткова поставила за мету дослідити лексичні та фразеологічні складники мови прозових та драматичних творів, щоденникових записів В. Винниченка, що репрезентують концептосферу письменника, світобачення й експресивний потенціал художнього ідіолекту автора; такі студії покликані наблизити до пізнання закономірностей художнього мовомислення. Поставленої мети автор досягла: вона опрацювала значну за обсягом літературу, визначила

теоретичні засади свого дослідження й методично послідовно описала лексико-фразеологічний та стилістичний складники ідіолекту Володимира Винниченка.

Дослідженню мовотворчості В. Винниченка присвячено низку мовознавчих праць, зокрема й кандидатських дисертацій: дисертаційні роботи Г. П. Лукаш, Л. О. Науменко, В. Б. Білоуса та статті В. М. Русанівського, Л. П. Дідківської, Н. П. Плющ, Т. І. Гундорової, Н. Г. Сидяченко, Л. І. Шевченко, О. В. Болух, О. А. Мороз, Н. В. Устенко та інших лінгвостилістів. Проте дослідження Л. І. Коткової відзначається новизною й індивідуальним науковим стилем викладу.

У “Вступі” рецензованої дисертаційної роботи обґрунтовано вибір теми й об’єкта дослідження, підкреслено актуальність, авторське бачення новизни праці та власного внеску в розвиток української лінгвістичної стилістики, а також подано інформацію про джерельну базу (достатня й добре дібрана, проаналізовано прозовий, драматичний, щоденниковий доробок В. Винниченка – багатство матеріалу приємно вражає), апробацію та публікації за проблематикою дисертації. Формулювання положень вступу до дисертації чіткі, вичерпні, тому не викликають застережень, хіба що у визначенні предмета аналізу (с. 8) можна порадити конкретизувати лексичні одиниці як концептуальні, бо йдеться не про цілісну лексичну ідіосистему, а про окремі компоненти, які формують ідіостиль митця.

Перший розділ “Теоретичні засади дослідження ідіолекту письменника” є досить змістовним і розлогим (с. 12 – 57), структурований у чотирьох підрозділах, створює належну теоретичну базу вивчення ідіостильових особливостей художньої мовотворчості. Текст розділу засвідчує обізнаність автора з літературою цього складного питання, із працями давнішими (початку ХХ ст., хоча згадано й античних філософів) і працями сучасними, останніх років; щоправда, бібліопростір переважно українсько-російський, неспіливі виходи за цю межу – одиничні (7 позицій у списку літератури польською й англійською мовами замало для такої універсальної царини, як лінгвостилістика).

Аналіз різних підходів до ідіолекту й прийомів його опису, що викладено в реферованих працях різних авторів, засвідчив інтенсивність пошуків точного й адекватного об'єкта опису семантики й функціонування лексико-фразеологічних одиниць у мовленні письменника, продемонстровано переваги одних підходів над іншими. Уважаємо, що в цьому Л. І. Коткова досягла високого стандарту. Важливо, що автор прагне розібратися в суміжних термінопоняттях “ідіолект” і “ідіостиль”, виокремити константи й доміанти ідіостилю й ідіолекту В. Винниченка, визначити методологічні засади дослідження ідіолекту письменника.

Вибір наукової позиції завжди складний. Проте не з усіма наведеними твердженнями автору варто погоджуватися чи окремі судження залишати без коментарів. Так, репрезентуючи позиції термінознавців щодо дефініцій “ідіостиль”, “ідіолект”, “мовна особистість”, “ідіосвіт”, “ментальність”, дисертантці варто було сформулювати власні тлумачення робочих понять або обрати з пропонованих найбільш долучні до розкриття теми дослідження й презентувати їх у тексті першого розділу, а не лише у висновках до нього.

Розділ завершено вдалими висновками, у яких синтезовано осмислення термінопонять “ідіолект” і “ідіостиль”, подано їхню дефініцію, сконденсовано представлено доміанти ідіолекту В. Винниченка; усе це потрібне для наступних дослідницьких процедур. Загалом до розділу немає концептуальних застережень.

Другий розділ *“Лексико-фразеологічні засоби вербалізації концептосфери ідіолекту В. Винниченка”* (с. 58 – 120) присвячено системному аналізу базових концептів художнього індивідуального мовлення митця. Системність аналізу підкреслюємо, оскільки автор ґрунтовно презентувала феномен “концепт”, який перебуває на перетині низки наукових дисциплін, коректно потлумачила його в контексті антропоцентричного потрактування, залучивши надбання когнітології, лінгвокультурології, логіки, власне філософії, психолінгвістики, літературної культурології; докладно окреслила концептосферу ідіолекту В. Винниченка, яку означила полем експлікації мовної особистості;

представила лексико-фразеологічну вербалізацію базових концептів творчості В. Винниченка: “краса і сила”, “добро і зло”, “життя і смерть”, що розкрило досліджувані явища у їх складності.

Автор не уникає складних питань, які мають неоднакове розв’язання в науці, намагається виформувати власний підхід і власну думку про складні проблеми. У роботі поняття “концепт” покваліфіковано крізь призму антропоцентричної парадигми, як сконденсований складник етнічної свідомості, психоментальне утворення, змодельоване на основі знань та уявлень про ключові фрагменти довкілля й зафіксоване в українській національно-мовній картині світу (с.118).

Зауважимо, що розділ багатий матеріалом, який докладно й переконливо проаналізовано; звичайно, у багатьох випадках коментування можна було б розширити, проте за цих умов необхідно було б пожертвувати обсягом викладеного. Підбиваючи підсумки з різноаспектного аналізу такого різноманітного матеріалу, автор справедливо висновує про те, що способи та засоби вербалізації концептосфери письменника належать до явищ самотвірних і неповторних (с. 120), чим робить узагальнений висновок про характер ідіолекту В. Винниченка, про світоглядну проекцію його художнього мовомислення.

Третій розділ дисертації *“Стилістичні характеристики системи експресивних засобів ідіолекту В. Винниченка”* (с. 121 – 209) присвячено аналізу різних типів художніх засобів і прийомів, які вербалізують авторські інтенції в прозових, драматичних і щоденникових творах майстра слова.

Автор детально проаналізувала семантико-стилістичні особливості кольорономенів, які репрезентувала за допомогою низки описово-зображувальних та емотивно-оцінних номінацій, домінування оказіональних кольорів-символів, спроектованих на емотивно-оцінний план художніх просторів, модифікації традиційних образних уявлень, асоціацій і створення незвичних характеристик, несподіваних комбінацій у мовотворчості В. Винниченка (*срібна* сталевість, *золота* ласка сонця, *фіалковий* тон лісів,

бронзове око, біло-рожеві вінчальні серпанки, чорний шовк жалоби, сірий сум тощо).

В аксіологічному аспекті автор ґрунтовно представила епітетні сполуки, серед яких найчисленнішою групою, що є функціонально значущою, виявилися словосполучення, які формують лексико-семантичне, лексико-асоціативне поле “зовнішність персонажа”. Автор дисертації проаналізувала багатий фактичний матеріал, який засвідчив актуалізацію емотивно-оцінної семантики епітетних побудов, концентрацію уваги на деталях, що яскраво репрезентують фрагменти індивідуально-авторської картини світу.

Ув аналізованій дисертаційній роботі розлого представлено ідіолектні порівняльні конструкції В. Винниченка, які дисертантка справедливо вважає виявом нестандартності мовотворчості митця. Автор розглянула компаративні конструкції, вирізнивши їх на основі семантики імені суб’єкта й об’єкта порівняння, виокремивши асоціативні співвіднесення людина – людина, людина – тварина, людина – природа, людина – предметний світ.

Також розглянуто різновиди перенесень, метафор, синекдох, що особливо рельєфно виявлені у вторинній номінації людини (зовнішні ознаки, розумові здібності, дії людини тощо), звернено увагу на okazіональну основу багатьох аналізованих утворень, на фразеологізми як різновид номінативних одиниць, що також є маркерами ідіолекту В. Винниченка.

Кожен розділ дисертації завершується висновками. Загальні висновки достатньо переконливі, ґрунтуються на глибокому дослідженні наукових джерел та фактичного матеріалу, у них представлений особистий унесок дисертанта. У висновках визначено перспективи наукового дослідження художніх ідіолектів.

Уже цей перелік об’єктів аналізу переконує в реалізованому в роботі прагненні до повноти охоплення предмета вивчення, уже згадуваної системності дослідження.

Цінний, значний за обсягом, уперше зібраний і систематизований матеріал просвічено поглядом дослідника, який у своїх студіях спирається на

найновіші теоретичні побудови визнаних фахівців у галузі лінгвостилістики, а тому зумів помітити розрізнені факти й характеристики об'єкта вивчення та систематизувати ці розрізнені висновки в цілісні, парадигматизовані теоретичні узагальнення.

Робота не полишає читача байдужим, оскільки створює перспективи поглибленого вивчення окремих явищ, мікрооб'єктів, лексичних та фразеологічних інтерпретацій, дозволяє через призму лексики й семантики осмислювати характерні, визначальні процеси словесної творчості Володимира Винниченка, презентувати, можливо, набагато точніше й доказово, аніж маємо в синтетичних працях літературознавців.

Реалізованими задумами й можливими перспективами наступних дослідницьких кроків ця праця, яка, безсумнівно, має теоретичне й практичне значення, заслуговує на схвалення як завершений цінний науковий проект.

Наголошуючи на належному теоретичному рівні дисертаційного дослідження Л. І. Коткової "Ідіолект Володимира Винниченка: лексико-фразеологічні та стилістичні складники" і його практичній значущості, не можемо оминати увагою деякі недоліки.

1. Подекуди автор неправомірно використовує певне цитування, оскільки загальний контекст цитованого не відповідає пропонованій думці. Так, коли дисертантка наголошує на мовній управності В. Винниченка, вона цитує М. Коцюбинського: «Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка» (с. 18). Проте М. Коцюбинський, як відомо, у цитованому листі до В. Винниченка "лаяв" модерніста за його послуговування російською мовою, а не вихваляв його мовні вправності.

2. Автор дисертації абсолютно справедливо стверджує, що її стиль наукового викладу ґрунтується на засадах антропоцентризму й функціоналізму. Проте не завжди можемо простежити реалізацію зазначених принципів. Спираючись на аксіологічну методику, у третьому розділі роботи дисертантка ґрунтовно представила епітетні сполуки, про які зробила висновок, що вони

служать засобом емотивно-оцінних характеристик персонажів та фрагментів довкілля (с. 207). Зауважуємо, що наведених епітетів, які б стосувалися “фрагментів довкілля”, у параграфі вкрай мало, що необхідно було обумовити в тексті роботи, акцентувати на антропоцентричності авторських епітетів В. Винниченка.

3. Із дрібніших контрміркувань звернемо увагу на таке: останній параграф першого розділу дисертаційної роботи висвітлює методологічні засади дослідження ідіолекту В. Винниченка (с. 50 – 54). Натомість попередній параграф презентує домінанти й константи ідіостилю й ідіолекту письменника (с. 38 – 50). Очевидно, що логіку й послідовність викладу матеріалу дещо порушено.

4. Дисертантка засвідчила добре володіння літературною мовою, її науковим стилем; відхилення від усталеної норми наукового викладу поодинокі (пасивні дієслівні конструкції, наприклад, *простежується посилена увага, літературна спадщина не досліджувалася, імена замовчувалися, характеризувалися* (с. 5); лексичні помилки, наприклад, *відбивають особистісні фрагменти* (с. 8), *практичне значення одержаних результатів* (с.10), *утілити краці якості* (с. 210) тощо).

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальний позитивний висновок про дисертацію Людмили Іванівни Коткової.

Автореферат дисертації відповідає вимогам ДАК МОН України, у ньому ґрунтовно розкрито зміст дисертації. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Праця Л. І. Коткової належно апробована до захисту: за її матеріалами підготовлено низку наукових доповідей на конференціях різного рангу, зазначених в авторефераті (с. 6) і у вступі дисертації (с. 11), опубліковано 11 наукових публікацій, із яких 8 статей – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні. Кількість друкованих праць, обсяг, якість, ґрунтовність висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК

МОН України та “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”. Таке представлення результатів наукової роботи є цілком достатнім.

Дисертаційне дослідження є завершеним, самостійним, у ньому представлено нові науково обгрунтовані та практично цінні результати, що розв’язують актуальну лінгвостилістичну проблему, сутність якої полягає в аналізі лексико-фразеологічного та стилістичного складників ідіолекту Володимира Винниченка.

Актуальність представленої теми дисертації, ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна й повнота викладу в опублікованих працях відповідають усім вимогам до кандидатських досліджень.

Отже, дисертаційна робота Людмили Іванівни Коткової “Ідіолект Володимира Винниченка: лексико-фразеологічні та стилістичні складники” – самостійне, актуальне, завершене дослідження, що презентує компетентний аналіз окресленої проблеми, ґрунтовні теоретичні висновки й практичну цінність отриманих результатів, відповідає вимогам ДАК МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10. 02. 01 – українська мова, а її автор заслуговує присвоєння цього високого наукового звання.

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

Т. Л. Хомич

11.04 2017

Власноручний підпис Т. Л. Хомич засвідчую.

Начальник відділу кадрів
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т. Г. Шевченка

Л. Ф. Лук'яненко